

ВОЛОШИНОВ Д. О.,аспірант кафедри господарсько-правових
дисциплін та економічної безпеки
(Донецький державний університет
внутрішніх справ)

УДК 346.91;341.6

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.2>**ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ:
ШЛЯХИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО**

Стаття присвячена аналізу європейських стандартів неплатоспроможності фізичних осіб та обґрунтуванню можливостей їх імплементації в українське законодавство. Наголошено, що проблема неплатоспроможності фізичних осіб є надзвичайно актуальною у сучасних соціально-економічних умовах, особливо для України, яка стикається з викликами, спричиненими війною, масштабною міграцією, втратою роботи та зниженням доходів населення. Надмірна заборгованість великої частини громадян створює ризики для макроекономічної стабільності, соціального спокою та функціонування фінансової системи, що вимагає невідкладного вдосконалення правового механізму вирішення таких ситуацій. Підкреслено, що в центрі уваги мають бути не лише інтереси кредиторів, але й забезпечення гідного рівня життя боржників, їх економічна реабілітація та захист базових соціальних прав. Доведено, що врегулювання цієї проблеми потребує створення ефективної та справедливої законодавчої моделі, яка б враховувала як інтереси кредиторів, так і потребу у соціальній та економічній реабілітації добросовісного боржника.

Проаналізовано практику окремих країн ЄС, що дозволило виокремити три групи європейських стандартів: інституційні (доступність, ефективність, диференціація процедур, спрощення юрисдикції), матеріальні (другий шанс, добросовісність, соціальний захист, права кредиторів) та системні (превентивність, консультування, повторна неплатоспроможність).

Обґрунтовано, що впровадження відповідних європейських стандартів в Україні сприятиме не лише вдосконаленню правової системи, а й зміцненню довіри до державних інституцій, стабілізації фінансової системи та підвищенню рівня соціальної безпеки громадян.

Доведено, що українське законодавство потребує кардинального оновлення, спрямованого на переходу від каральної до реабілітаційної моделі банкрутства фізичних осіб. Запропоновано адаптувати європейські стандарти до українських реалій, враховуючи потреби суспільства, економічну ситуацію та курс держави на євроінтеграцію. Реалізація рекомендацій сприятиме формуванню справедливого правового середовища, підвищенню довіри до державних інститутів, зміцненню соціальної стабільності та економічному відродженню України.

Ключові слова: банкрутство фізичних осіб, неплатоспроможність, імплементація, судовий розгляд, Європейський Союз, суд, процедура банкрутства.

Voloshinov D. O. European standards for the insolvency of individuals: ways of implementation into Ukrainian legislation

The article is devoted to the analysis of European standards of insolvency of individuals and the justification of the possibilities of their implementation in

Ukrainian legislation. It is emphasized that the problem of insolvency of individuals is extremely relevant in modern socio-economic conditions, especially for Ukraine, which is facing challenges caused by war, large-scale migration, job loss and a decrease in incomes of the population. Excessive debt of a large part of citizens creates risks for macroeconomic stability, social peace and the functioning of the financial system, which requires urgent improvement of the legal mechanism for resolving such situations. It is emphasized that the focus should be not only on the interests of creditors, but also on ensuring a decent standard of living for debtors, their economic rehabilitation and protection of basic social rights. It is proved that the settlement of this problem requires the creation of an effective and fair legislative model that would take into account both the interests of creditors and the need for social and economic rehabilitation of a bona fide debtor.

The practice of individual EU countries was analyzed, which allowed us to identify three groups of European standards: institutional (accessibility, efficiency, differentiation of procedures, simplification of jurisdiction), material (second chance, good faith, social protection, creditors' rights) and systemic (prevention, counseling, repeated insolvency).

It is substantiated that the implementation of relevant European standards in Ukraine will contribute not only to the improvement of the legal system, but also to strengthening trust in state institutions, stabilizing the financial system and increasing the level of social security of citizens.

It is proved that Ukrainian legislation requires a radical update aimed at the transition from a punitive to a rehabilitation model of bankruptcy of individuals. It is proposed to adapt European standards to Ukrainian realities, taking into account the needs of society, the economic situation and the state's course towards European integration. The implementation of the recommendations will contribute to the formation of a fair legal environment, increasing trust in state institutions, strengthening social stability and economic revival of Ukraine.

Key words: *bankruptcy of individuals, insolvency, implementation, judicial review, European Union, court, bankruptcy procedure.*

Вступ. Проблема неплатоспроможності фізичних осіб є складовою ширшого явища, а саме, боргової кризи, яка посилюється внаслідок економічних крахів, збройних конфліктів, пандемій та інфляційного тиску. Особливої актуальності ця тема набуває в Україні в умовах воєнного стану, масового переміщення населення, втрати роботи та зниження доходів. Зрозуміло, що у таких умовах значна частина громадян опиняється у ситуації надмірної заборгованості, що створює ризики соціального напруження, поглиблення бідності та втрати довіри до фінансової системи.

Отже, на тлі цих викликів постає потреба у створенні ефективного, справедливого та прозорого механізму розв'язання проблеми боргів фізичних осіб. У країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) вже давно сформовано відповідні підходи, що базуються на принципах гуманізації, добросовісності, економічної реабілітації боржника та захисту прав кредиторів. Зокрема, в межах європейської інтеграції, ЄС розробив низку нормативних актів, які визначають єдині підходи до регулювання неплатоспроможності.

З огляду на курс України на євроінтеграцію та необхідність гармонізації національного законодавства із правом ЄС, виникає об'єктивна потреба в глибокому аналізі європейських стандартів у сфері неплатоспроможності фізичних осіб та розробці дієвих механізмів їх імплементації. Такий підхід дозволить не лише покращити правову систему, а й зміцнити соціальні гарантії та підвищити рівень довіри громадян до інститутів держави.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основних положень європейських нормативних актів щодо банкрутства фізичних осіб, аналіз законодавства окремих

країн ЄС, виявлення недоліків чинного українського законодавства та формулювання рекомендацій щодо його удосконалення з урахуванням кращих європейських практик.

Результати дослідження. Визначення європейських стандартів неплатоспроможності фізичних осіб ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує правові, соціальні та економічні компоненти. Такий підхід є виправданим з огляду на складну природу інституту неплатоспроможності, який на сучасному етапі розвитку права втрачає виключно приватноправовий характер і набуває рис інструменту соціального захисту та економічного відновлення.

Європейські стандарти неплатоспроможності фізичних осіб – це сукупність загальновизнаних у країнах ЄС принципів, підходів і нормативних положень, що визначають основи правового регулювання неплатоспроможності фізичних осіб з метою забезпечення справедливого балансу між інтересами боржника та кредиторів, сприяння фінансовому відновленню особи, недопущення соціального відчуження та стимулювання повторної економічної активності.

ЄС, у межах формування єдиного правового простору, надає пріоритет розвитку уніфікованих підходів до врегулювання проблеми надмірної заборгованості фізичних осіб. Основоположним кроком у сфері банкрутства стала Рекомендація Комісії ЄС від 12 березня 2014 року № 2014/135/ЄС, яка закликала держави-члени забезпечити ефективний другий шанс для осіб, які зіткнулися з неплатоспроможністю, зокрема підприємців, через механізми списання боргу та реабілітації [1]. Хоча Рекомендація не є обов'язковою для виконання, вона стала важливим кроком у формуванні європейської політики у сфері неплатоспроможності, в тому числі фізичних осіб. Крім того, вона вплинула на розробку Директиви (ЄС) 2019/1023, яка вже є обов'язковою для імплементації в національне законодавство держав-членів ЄС. Вказана Директива передбачає механізми підвищення ефективності процедур, зокрема для фізичних осіб, що ведуть підприємницьку діяльність. Хоча формально Директива спрямована передусім на суб'єктів господарювання, але у її положеннях закладено підходи, застосовні також до фізичних осіб загалом, зокрема: право на повне звільнення від боргів після закінчення розумного строку, що, як правило, не перевищує трьох років; принцип добросовісності боржника як умова для застосування «другого шансу»; доступність процедур, зокрема з урахуванням обмежених фінансових ресурсів фізичних осіб; скорочення тривалості та витратності процедур, з метою уникнення довготривалого боргового рабства [2].

Підходи європейських держав стосовно врегулювання заборгованості фізичних осіб можна звести до трьох базових моделей: усі активи боржника продаються, а отримані кошти розподіляються між кредиторами у встановленій законодавством послідовності; боржник зобов'язується виконувати план реструктуризації боргу, який не передбачає обов'язкового продажу усіх наявних активів боржника для погашення боргів; боржник та кредитори самостійно, без участі суду або інших державних органів, укладають договір про врегулювання боргу на свій розсуд [3].

У той же час, слід підкреслити, що особливість європейського підходу полягає в орієнтації не лише на інтереси кредиторів, а й на соціальну та економічну реабілітацію добросовісного боржника, якому має бути надано «другий шанс». Європейське право розглядає інститут банкрутства фізичної особи не як каральний, а як соціально адаптаційний механізм.

Європейські підходи до правового регулювання неплатоспроможності фізичних осіб формуються на основі комплексу взаємопов'язаних стандартів, що склалися під впливом як нормативних актів Європейського Союзу (зокрема, Директиви (ЄС) 2019/1023), так і національних моделей країн Європи. Ці стандарти доцільно систематизувати у три взаємопов'язані блоки: інституційні, матеріальні та системні.

До інституційних стандартів відносяться ті, що визначають процесуальні та організаційні аспекти функціонування процедур банкрутства фізичних осіб.

По-перше, це стандарт доступності процедури, який передбачає спрощення порядку відкриття провадження, зниження фінансових та бюрократичних бар'єрів. Так, у Франції

процедура неплатоспроможності фізичних осіб є доступною навіть для осіб, які не мають активів, і здійснюється через Banque de France без участі суду [4].

По-друге, стандарт ефективності провадження вимагає, щоб процедура була максимально швидкою та з мінімальними витратами. Наприклад, у Великій Британії період банкрутства фізичної особи триває 12 місяців [5].

По-третє, важливим є стандарт диференціації процедур, за яким для різних категорій боржників (підприємці, споживачі, особи без доходу тощо) передбачаються різні механізми вирішення неплатоспроможності. У Польщі, наприклад, на законодавчому рівні розмежовано банкрутство та реструктуризація [6].

По-четверте, стандарт юрисдикційної простоти, який передбачає скорочення ролі суду у простих справах. Так, в Іспанії фізичні особи, які перебувають у стані неплатоспроможності або передбачають неможливість своєчасного виконання своїх зобов'язань, можуть ініціювати процедуру укладення позасудової угоди про погашення боргів. Для фізичних осіб, які не є підприємцями, така угода укладається через нотаріуса за місцем проживання боржника. Це дозволяє уникнути судового розгляду у нескладних справах, що сприяє швидшому та менш витратному вирішенню боргових проблем [7].

Матеріальні стандарти стосуються прав і гарантій боржника та кредиторів, а також умов звільнення від боргу. Ключовим є стандарт «другого шансу», що забезпечує звільнення добросовісного боржника від залишку боргу після завершення визначеного періоду. Зокрема, у Німеччині з 2021 року строк такого звільнення скорочено до трьох років, що відповідає вимогам Директиви (ЄС) 2019/1023 [8]. За законодавством Естонії, метою процедури звільнення боржника від зобов'язань є надання йому можливості здійснити «новий економічний старт» у особливо складній фінансовій ситуації, коли боржник вжив усіх залежних від нього заходів для задоволення вимог кредиторів. Щоб мати можливість скористатися цим правом, боржник повинен взяти участь у діяльності, яка приносить доходи, або знайти таку можливість, якщо боржник досі не залучений до такої діяльності. Від боржника також вимагається не приховувати отримані активи або доходи і надавати суду або довіреному фахівцю усю необхідну інформацію про свою діяльність, доходи та активи. Верховний Суд Естонії відзначає, що можливість звільнення від зобов'язань є правом не кожного боржника. Це означає, що суд має дискрецію щодо відкриття або відмови у відкритті цього виду судового провадження (залежно від того, чи порушував боржник інтереси кредиторів), а також суд має дискрецію стосовно задоволення або відмови у звільненні від зобов'язань (залежно від наявності порушень законодавства та інтересів кредиторів, зокрема щодо складення присяги перед судом або надання витребуваної судом інформації) [9].

Із ним пов'язаний стандарт добросовісності, згідно з яким право на списання боргу надається лише тим боржникам, які діяли чесно, не приховували активів, не зловживали процедурою. У Франції, наприклад, якщо боржник доклав усіх зусиль для погашення свого боргу, то після закінчення дванадцяти місяців борг, що залишився, може бути списаний [10]. У законодавстві Іспанії закладено принцип добросовісності боржника, який реалізується через повне і активне сприяння боржника у справі про банкрутство. Порушення боржником принципу добросовісності має для нього негативні наслідки, зокрема позбавляє права на реструктуризацію непогашених боргів [7].

Наступним є стандарт соціального захисту, що гарантує збереження для боржника мінімальних умов існування. Так, наприклад, у Болгарії при розгляді проєкту Закону «За несостоятелност на физическите лица» наголошено, що кредитори не можуть претендувати на основне житло боржника, його особисті речі та суму на прожитковий мінімум, які суд залишає для забезпечення потреб боржника та його сім'ї. Це обмежує активи, доступні для задоволення вимог кредиторів, але забезпечує соціальний захист боржника [11].

Водночас, важливим є стандарт захисту кредиторів, що вимагає забезпечення їх участі у процедурі, прозорості плану реструктуризації та балансу інтересів. В Італії кредитори мають право подавати свої контрпропозиції до запропонованого боржником плану погашення боргу. Включення кредиторів у процес реструктуризації боргу є ключовим елементом забезпечення

балансу між інтересами боржників та кредиторів [12]. Надання кредиторам права голосу та можливості подавати заперечення сприяє прозорості процесу та підвищує довіру до системи неплатоспроможності. Цей підхід також стимулює боржників до розробки реалістичних та справедливих планів реструктуризації, оскільки вони усвідомлюють, що план повинен бути прийнятним для кредиторів, щоб отримати затвердження суду. Таким чином, італійська модель забезпечує ефективний механізм захисту прав кредиторів, що є важливим аспектом сучасного підходу до вирішення проблеми неплатоспроможності фізичних осіб. Також законодавство Великої Британії про банкрутство (неспроможність) спрямовано на повне відшкодування та забезпечення майнової безпеки кредиторів [13, с. 37–43].

До системних стандартів належать ті, що забезпечують ефективне функціонування системи загалом та попередження повторної неплатоспроможності.

До цього блоку стандартів слід віднести, стандарт превентивності, який передбачає раннє втручання у боргову проблему через медіацію, консультації або фінансове консультування до моменту судової процедури. У Фінляндії діє державна служба з фінансового консультування, звернення до якої є обов'язковим перед подачею заяви про банкрутство [14]. Законодавство Німеччини вимагає від боржника вжиття всіх залежних від нього зусиль для позасудового врегулювання проблемної заборгованості, оскільки відкриттю провадження у справі про банкрутство фізичної особи передують дві обов'язкові стадії самостійних переговорів боржника та кредиторів, та переговорів сторін за участі суду. Лише у разі неуспішності таких переговорів суд відкриває провадження у справі про банкрутство [15, с. 247–251].

Не менш важливим є стандарт фінансової грамотності, за яким боржник у процесі або після завершення процедури повинен пройти навчання з управління фінансами. У Швеції, наприклад, проходження курсу фінансової обізнаності є умовою доступу до певних форм реабілітації. Такий підхід підвищує ефективність процедур неплатоспроможності та сприяє довгостроковій фінансовій стабільності боржників [16].

Також слід виокремити стандарт профілактики повторної неплатоспроможності, який передбачає моніторинг і підтримку боржника після завершення провадження. У Нідерландах муніципальні служби надають таку підтримку протягом трьох років після списання боргу. Закон «Wet gemeentelijke schuldhulpverlening» встановлює, що будь-яка людина з боргами може отримати допомогу через муніципалітет. Це також стосується підприємців. Ця підтримка включає фінансове консультування, моніторинг бюджету та допомогу у працевлаштуванні [17].

Нарешті, сучасним стандартом, що лише формується, є стандарт цифрової доступності – можливість подавати документи, слідкувати за перебігом справи та спілкуватися з судом чи адміністратором онлайн [18, с. 23–26]. У цьому плані передовим прикладом є Естонія, де процедури повністю цифровізовані [19].

Слід підкреслити, що ці стандарти відображають гуманістичний, соціально орієнтований підхід до проблеми неплатоспроможності фізичних осіб, що став домінантним у правовій системі ЄС. Їх імплементація в українське законодавство має ґрунтуватися на принципах доступності, ефективності, справедливості, добросовісності та цифровізації.

Висновки. На підставі зробленого дослідження можна визначити, що країни ЄС розробили систему стандартів, яка формує основу для справедливого механізму «другого шансу», що спрямований не на карання боржника, а на його економічну та соціальну реабілітацію. Зокрема, ключовою ознакою сучасного європейського підходу є перехід від жорстких каральних практик до моделі, що стимулює повторну економічну активність, включає превентивну допомогу, медіацію, фінансове консультування, а також постпроцедурний супровід після списання боргів. Аналіз законодавства країн ЄС показав, що успішна імплементація таких механізмів може стати важливим кроком у подоланні боргової кризи в Україні. Особливе значення має запровадження спрощених процедур списання боргів, обов'язкових консультацій перед поданням заяви про банкрутство, скорочення тривалості проваджень, гарантування мінімальних умов існування для боржника, а також посилення ролі фінансової грамотності та профілактики повторної неплатоспроможності.

Водночас українське законодавство поки що не пропонує ефективного, гуманного та сучасного механізму вирішення проблеми неплатоспроможності фізичних осіб. У цьому контексті європейські стандарти неплатоспроможності фізичних осіб виступають цінним дороговказом для трансформації національної правової системи. Україні, яка прагне до євроінтеграції, надзвичайно важливо гармонізувати своє законодавство з європейськими нормами, адаптувавши їх до реалій національної економіки та соціальної сфери. Це сприятиме не лише формуванню справедливого та прозорого правового середовища, а й підвищенню довіри населення до державних інституцій, зміцненню соціальної стабільності та економічному відродженню країни.

Ключовими елементами сучасної європейської моделі є: гарантований доступ до процедур для всіх соціальних груп; швидке та прозоре списання боргів добросовісних осіб; розумне обмеження участі суду; гарантії соціального захисту; активна участь кредиторів; ефективні превентивні інструменти для уникнення повторної неплатоспроможності. Імплементация цих стандартів в українське законодавство потребує не лише формального запозичення європейських норм, але й переосмислення ціннісної основи інституту неплатоспроможності – переходу від каральної до реабілітаційної моделі. Україна повинна створити нормативно-процедурне середовище, що одночасно гарантує захист прав кредиторів та сприяє поверненню боржників до повноцінного економічного життя.

Отже, гармонізація українського законодавства з європейськими підходами до вирішення проблеми надмірної заборгованості фізичних осіб є не лише вимогою євроінтеграції, а й необхідною умовою зміцнення соціальної справедливості, фінансової стабільності та правової державності.

Список використаних джерел:

1. Commission Recommendation of 12 March 2014 on a new approach to business failure and insolvency (2014/135/EU). *Eur-lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014H0135>
2. Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive (EU) 2017/1132 (Directive on restructuring and insolvency). *Eur-lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1023/oj/eng>
3. Braun S. Introduction to German and European Insolvency Law. *OPUS 4 | Einstieg*. URL: <https://pub-data.leuphana.de/files/252/280.pdf>
4. Surendettement: rétablissement personnel sans liquidation judiciaire. 07 janvier 2025. *Service-public.fr*. URL: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F16978#:~:text=La%20proc%C3%A9dure%20de%20r%C3%A9tablissement%20personnel,par%20la%20commission%20de%20surendettement>
5. Check if going bankrupt is right for you. *Citizens advice*. URL: <https://www.citizensadvice.org.uk/debt-and-money/debt-solutions/bankruptcy/before-you-go-bankrupt/check-if-going-bankrupt-is-right-for-you/>
6. Prawo upadłościowe: Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. *Isap*. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20030600535>; Ustawa o restrukturyzacji z dnia 15 maja 2015 r. *Isap*. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20150000978>
7. El acuerdo extrajudicial de pagos. *Lago silva*. URL: https://www.lagosilva.es/acuerdo-extrajudicial-pagos/?utm_source=chatgpt.com
8. Insolvenzordnung: vom 5. Oktober 1994. URL: <https://www.gesetze-iminternet.de/inso/BJNR286600994.html#BJNR286600994BJNG000100000>
9. Conditions for the bankruptcy of natural persons: which baltic state is the most attractive for bankruptcy? *International Comparative Jurisprudence / M. Schihalejev et al. Research journals*. URL: <https://ojs.mruni.eu/ojs/international-comparative-jurisprudence/article/view/6570>

10. Code de commerce. Modifié par Ordonnance n°2021-1192 du 15 septembre 2021 – art.28. *Legifrance*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379/
11. Проекта на Закон за несъстоятелност на физическите лица (11.11.2024). *Министерски съвет*. URL: <https://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=8665>
12. Codice della crisi d'impresa e dell'insolvenza (Decreto legislativo del 12/01/2019 n. 14). *Normattiva*. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2019-01-12;14>
13. Ніколенко Л.М., Степанова Т.В. Особливості банкрутства фізичних осіб: порівняльно-правова характеристика. *Ампаро*. 2022. № 1. С. 37–43. DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2022-1-04>
14. Kuluttajaneuvonta. Asiointi kuluttajaneuvonnassa. *Kilpailu-ja kuluttajavirasto*. URL: <https://www.kkv.fi/kuluttaja-asiat/kuluttajaneuvonta/>
15. Колос Ю.В. Банкрутство фізичних осіб: досвід держав Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 247–251.
16. Kronofogden. Skuldsanering. URL: <https://kronofogden.se/skuldsanering>
17. Wet gemeentelijke schuldhulpverlening (Geraadpleegd op 15-05-2025). *Overheid.nl*. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0031331/2022-01-01>
18. Ніколенко Л.М. Досвід ЄС у впровадженні електронного законодавчого процесу: *Юридична наука та сучасність: актуальні питання*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (11–12 квітня 2025 р., м. Одеса). Одеса. 2025. С. 23–26.
19. Föösilise isiku maksejõuetuse seadus (lühend-FIMS). Redaktsiooni jõustumise kp: 01.07.2022. *Riigi Teataja*. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/120062022001>

